

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Філологічний факультет
Кафедра романо-германської філології

ДИПЛОМНА РОБОТА
освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр»
на тему:
СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НАЗВАМИ ТВАРИН
В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Виконала: студентка II курсу, групи ІФ-62
Спеціальність: 035 Філологія
Спеціалізація: 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно), перша –
англійська

Хомутовська Ірина Сергіївна

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Аладько Д.О.

Рецензент:
доктор філологічних наук, професор
Мізін К.І.
(прізвище та ініціали)

Рівне – 2022

АНОТАЦІЯ

Хомутовська І.С. Семантика фразеологізмів з назвами тварин в англійській та українській мовах.

Наукова робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціалізацією 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська. Рівне, РДГУ, 2022.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент, Аладько Д.О.

Зіставні дослідження лексико-семантичних систем різних мов набувають особливої значущості на сучасному етапі розвитку мовознавства. Предметом такого аналізу постають різноманітні концептуальні сфери, стереотипні уявлення та ситуації, семантичні поля, тематичні групи лексики з точки зору категоризації досвіду і розгляду системи аксіологічним норм певного етносу, лінгвокультурних, символічних та етносеміотичних вимірів мовних одиниць, соціалізації особистості та моделей поведінки в межах певної мовної картини світу.

Об'єкт дослідження магістерської роботи становлять зоонімічні метафори та фразеологізми із компонентом зоонімом в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є семантичний та етнолінгвістичний аналіз зоометафор та фразеологічних одиниць із компонентом зоонімом.

Метою роботи є дослідження семантичних та етнолінгвістичних особливостей зоометафор та фразеологічних одиниць із компонентом зоонімом.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів на практичних заняттях, семінарах та лекціях під час вивчення певних навчальних дисциплін, а саме – практичного курсу іноземної мови, лексикології, лінгвокультурології, етнолінгвістики, зіставного мовознавства, порівняльної типології.

Ключові слова: зоонім, метафора, фразеологізм, семантика.

ABSTRACT

Iryna Khomutovska. Semantics of phraseological units with the names of animals in the English and Ukrainian languages. Manuscript.

Diploma paper for Master's Degree in Philology. Specialization 035.041 Germanic Languages and Literatures (Translation Included), First Language – English. Rivne, RSUH, 2022.

Thesis advisor – Associate Professor D. Aladko

The comparative studies of the lexical and semantic systems of different languages acquire special significance at the current stage of the development of linguistics. The subject of such an analysis includes various conceptual spheres, stereotypical representations and situations, semantic fields, thematic groups of vocabulary from the point of view of categorization of experience and consideration of the system by axiological norms of a certain ethnicity, linguistic and cultural, symbolic and ethno-semiotic dimensions of language units, socialization of personality and behavior patterns within a certain language picture of the world.

The object of the research of the master's thesis is animal metaphors and phraseological units with an animal component in the English and Ukrainian languages.

The subject of the research is the semantic and ethnolinguistic analysis of animal metaphors and phraseological units with an animal component.

The purpose of the research is to study the semantic and ethnolinguistic features of animal metaphors and phraseological units with an animal component.

The practical significance of the paper lies in the possibility of using its results in practical classes, seminars and lectures during the study of certain educational disciplines, namely, the practical course of a foreign language, lexicology, linguistic and cultural studies, ethno-linguistics, comparative linguistics, and comparative typology.

Key words: animal name, metaphor, phraseological unit, semantics.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИ ЯК ЕЛЕМЕНТА ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОВИ.....	10
1.1. Спільність та взаємозв'язок функцій культури та мови.....	10
1.2. Антропоцентризм як парадигма сучасної лінгвістики.....	13
1.3. Поняття стереотипу в мовознавстві.....	17
1.4. Метафора в сучасному мовознавстві.....	20
РОЗДІЛ 2. ЗООНІМІЧНІ МЕТАФОРИ ЯК ЗАСІБ ОПИСУ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ РИС АНГЛІЙСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРІВ.....	24
2.1 Зоонімічні метафори як засіб передачі етнокультурних рис англійського національного характеру.....	24
2.1.1. Метафори на позначення фізичного стану людини.....	25
2.1.2. Емоційний стан людини у метафоричному відображенні.....	28
2.1.3. Риси характеру людини крізь призму метафори.....	29
2.1.4. Метафоричне позначення поведінки людини та її стосунків з іншими людьми.....	32
2.2. Зоонімічні метафори як засіб передачі етнокультурних рис українського національного характеру.....	38
2.2.1. Метафоричне позначення фізичного стану людини.....	39
2.2.2. Метафоричне позначення емоційного стану.....	42
2.2.3. Риси характеру людини в метафоричному відбитті.....	44
2.2.4. Позначення манери поведінки людини та її стосунків з	

іншими людьми.....	46
2.3. Зіставний аналіз передачі основних сенсів в англійській та українській мовах.....	51
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	57

ВСТУП

Дослідження семантики мовних одиниць є одним із пріоритетних завдань сучасного мовознавства. Питанню дослідження значення, змісту, семантичної наповненості номінативних одиниць присвячували праці провідні мовознавці (Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, В. Г. Гак, М. П. Кочерган, О. С. Кубрякова, О. О. Тараненко, В. М. Телія, С. М. Толстая, Т. Р. Кияк, М. Е. Рут, О. О. Селіванова, Ю. С. Степанов, Г. А. Уфимцева та ін.). Теперішній етап розвитку лінгвістики є епохою семантики. Семантичні зв'язки слів відображають актуальні для людини відношення між предметами та явищами дійсності і, тим самим, передають особливості національного світосприйняття. Проблему мовного значення та різноаспектного вивчення одиниць лексико-семантичного рівня чимало дослідників розглядають як найважливішу серед лінгвістичних проблем.

Зіставні дослідження лексико-семантичних систем різних мов набувають особливої значущості на сучасному етапі розвитку мовознавства. Предметом такого аналізу постають різноманітні концептуальні сфери, стереотипні уявлення та ситуації, семантичні поля, тематичні групи лексики з точки зору категоризації досвіду і розгляду системи аксіологічним норм певного етносу, лінгвокультурних, символічних та етносеміотичних вимірів мовних одиниць, соціалізації особистості та моделей поведінки в межах певної мовної картини світу.

Однією з актуальних проблем сучасного мовознавства залишається дослідження культурної самобутності народу, яка відображається у мовно-національній картині світу. Поняття мовної картини світу сягає ідей В. фон Гумбольдта про внутрішню форму мови, з одного боку, та ідей американської етнолінгвістики, зокрема, гіпотези лінгвістичної відносності Сепіра – Уорфа.

Різні мови по-різному концептуалізують світ. Це видно хоча б з того, що в будь-якій мові є слова, які неможливо перекласти на інші мови одним словом і які взагалі важко перекладаються.

Слід зазначити, що мовним колективом, який виробляє своє власне світорозуміння й світовідчуження, є етнос – носій культури, традицій і духовних цінностей. Створений ним образ світу найкраще відбивається в художній культурі, конкретно в мові та літературі. Формальний підхід до процесу мовного вираження повинен бути зв'язаний зі стереотипним поводженням, що супроводжується закріпленими за ним словесними вираженнями.

Об'єкт дослідження магістерської роботи становлять зоонімічні метафори та фразеологізми із компонентом зоонімом в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є семантичний та етнолінгвістичний аналіз зоометафор та фразеологічних одиниць із компонентом зоонімом.

Метою роботи є дослідження семантичних та етнолінгвістичних особливостей зоометафор та фразеологічних одиниць із компонентом зоонімом.

Загальній меті дослідження підпорядковані **завдання**:

- проаналізувати стан теоретичного вивчення метафори та фразеологічних одиниць в сучасній лінгвістиці;
- надати характеристику сучасного розуміння ідеографічного опису мовних одиниць та принципу антропоцентризму;
- визначити семантичні особливості зоометафор та фразеологізмів з компонентом-зоонімом в англійській мові;
- визначити семантичні особливості зоометафор та фразеологізмів з компонентом-зоонімом в українській мові;

Підчас написання магістерської роботи використовувались такі **методи дослідження**:

- *метод класифікації, відбору, порівняння та систематизації* теоретичного матеріалу;
- *методика концептуального аналізу* – виявити напрямки метафоричного перенесення концептуальних метафор;
- *методика етнолінгвістичного аналізу* – встановити кореляції між зоометафорами та фразеологізмами як засобами маніфестації національного характеру.

Матеріалом дослідження слугували 148 фразеологічних одиниць англійської мови дібрані методом суцільної вибірки зі словника *Wilkinson P.R. A thesaurus of traditional English metaphors* та 139 фразеологічних одиниць української мови дібрані методом суцільної вибірки у *Фразеологічному словнику української мови під редакцією В.М. Білоноженка*.

Теоретичною базою дослідження є роботи провідних вітчизняних та закордонних вчених в галузі лексикології, семантики, лінгвокультурології, етнолінгвістики, фразеології (М. Ф. Алефіренко, Н. Д. Арутюнова, М. Блек, В. Г. Гак, М. П. Кочерган, В. М. Телія, М. Е. Рут та інші).

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що в ній комплексно розглянуто зоометафори та фразеологізми в аспекті їх семантичного наповнення, лінгвокультурологічних смислів та в кореляції з сучасною антропоцентричною парадигмою лінгвістичної науки.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що в ній уточнено ряд питань, які стосуються функціонування зоометафор в загальній лексичній системі мови та теоретичній семантиці мовних одиниць.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів на практичних заняттях, семінарах та лекціях під час вивчення певних навчальних дисциплін, а саме – практичного курсу іноземної мови, лексикології, лінгвокультурології, етнолінгвістики, зіставного мовознавства, порівняльної типології.

Особистий внесок автора виявляється в тому, що в магістерській роботі запропонована класифікація зоометафор та фразеологічних одиниць в аспекті їх семантичної та етнолінгвістичної характеристики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи обговорено на засіданнях кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету, представлено на VII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми лінгвістичної семантики» (Рівне, 2022).

Структура магістерської роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків та бібліографії.

У **вступі** подано інформації про актуальність, предмет та об'єкт дослідження, мету та завдання, методи, теоретичну базу і значення магістерської роботи, її практичну значущість.

В **першому розділі** проаналізовано стан теоретичного вивчення метафор та фразеологічних одиниць в сучасному мовознавстві, проблематику ідеографічного опису мовних одиниць, подано методику дослідження.

Другий розділ магістерської роботи присвячено дослідженню семантичних та етнолінгвістичних особливостей зоометафор та фразеологічних одиниць із компонентом зоонімом в англійській та українській мовах.

У **висновках** подано результати дослідження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИ ЯК ЕЛЕМЕНТА ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОВИ.

1.1. Спільність та взаємозв'язок функцій культури та мови.

Поняття картини світу є одним з фундаментальних понять, які виражають специфіку сприйняття людиною оточуючого середовища, взаємовідносин та взаємозв'язків різноманітних об'єктів матеріального світу. Як зазначають автори колективної монографії «Роль фактора людини в мові», мова безпосередньо бере участь у двох процесах, що пов'язані з картиною світу. По-перше, в мові формується мовна картина світу, яка є одним з глибинних шарів картини світу людини. По-друге, сама мова виражає та робить експліцитною інші картини світу людини, які за допомогою спеціальної лексики входять в мову, вносять в неї риси людини, її культури [22, с. 11].

Саме явище картини світу є настільки ж давнім, як і існування людини. На науковому рівні термін «картина світу» був вперше висунутий на межі XIX – XX століть. Картина світу розглядалась як сукупність образів об'єктів, що оточують людину в її бутті. Ці образи мали відповідати способу мислення людини та належним чином відображати відносини речей у світі. Картина світу в цілому має надавати цільний образ оточуючого світу і бути рефлексією реальних закономірностей матеріального та духовного середовища, в якому існує людина.

В другій половині XX століття картина світу стала предметом розгляду семіотики, в першу чергу в працях Ю. Лотмана, які постулюють наявність первинної моделюючої системи – мови, та вторинних моделюючих систем – міфу, релігії, фольклору, літератури і т.д. Культура при цьому вважається пам'яттю певної спільноти і повинна структурувати оточуючий світ людини, даючи моделі стереотипної поведінки, взаємовідносин людини та світу, людей в межах колективу, способу пізнання реального світу тощо [22, с. 12-15].

На даному етапі розвитку наукової думки поняття картини світу стало невід'ємною частиною філософії, семіотики, культурології, логіки та більш специфічних напрямів наукових досліджень, таких як лінгвокультурологія, етнолінгвістика, лінгвосеміотика та багато інших.

З давніх часів вчені зазначали взаємозв'язок мови та культури, які впливають одна на одну та визначають особливості функціонування в певній спільноті. Необхідність дослідження мовних явищ саме в аспекті їх взаємодії з культурою народу призвела до виникнення окремого напрямку мовознавства – лінгвокультурології. Лінгвокультурологія визначається як галузь лінгвістики, що виникла на межі лінгвістики та культурології і досліджує прояви культури народу, які знайшли відображення та закріпились в мові (Масл., с. 9).

Початкове поняття про культуру виникло ще за римських часів. Культура розглядалась як узагальнення всіх форм людської активності, штучне буття, отримане людиною в результаті перетворення буття суспільного. На сьогодні культура визначається як сукупність досягнень людського суспільства у виробничому, суспільному і духовному житті; рівень досягнень у певну епоху певного народу або класу суспільства, рівень, ступінь розвитку певної галузі господарської або розумової діяльності [21].

Видатний український мовознавець М. П. Кочерган визначає культуру як «сукупність досягнень суспільства в галузі освіти, науки, мистецтва та інших сферах духовного життя» [13, с. 321]. Відмінності мов, на його думку, зумовлені своєрідністю культури. Ґрунтовне оволодіння будь-якою мовою неможливе без засвоєння культурних особливостей народу, що є носієм цієї мови.

Вчений виокремлює наступні пункти впливу культури на функціонування мови: 1) відмінності у лексиці та фразеології; 2) відмінності у лексичних фонах слів з тотожним денотативним значенням; 3) типологічні особливості літературних мов, які зумовлені культурою; 4) своєрідність самого процесу спілкування в різних культурах [13, с. 322-324].

Мова є відображенням етнокультурних стереотипів, які корелюють з національною специфікою сприйняття світу. Мовні явища входять у коло етнолінгвістичних студій, які розглядають співвідношення національної мови та культури через взаємодію мовних та етнокультурних чинників та їх функціонування в житті спільноти [12, с. 15].

Одним з перших, хто звернув особливу увагу на взаємозв'язок мови та культури був видатний американський вчений Е. Сепір. Розроблена ним теорія мовної відносності говорить, що не тільки суспільство та культура впливають на мову, але й вони самі формуються під впливом мови. Людина бачить світ навколо себе таким, як їй подає його мова. Е. Сепір зазначав, що мова не існує поза межами культури, тобто поза межами соціально успадкованої сукупності практичних навичок та ідей, що характеризують наш спосіб життя [24, с. 185].

Мова є суспільним явищем, що тісно пов'язана із життям мовного колективу, цей зв'язок є зворотним, з одного боку, мова створена і розвинута суспільством, з іншого – суспільство не може існувати без мови. Мова в певному сенсі є більш глибинним поняттям ніж культура, оскільки культура є надбудовним поняттям, що змінюється із зміною базису, а мова існує доти, поки існує певний етнос. [14, с. 22-26].

Мова та суспільство нерозривно пов'язані між собою як часткове і ціле, як невід'ємна сторона й як одна з обов'язкових ознак цілої суспільної системи в її безперервному функціонуванні. Найтипівішим видом суспільства є етнічне, а найтипівішою його ознакою – мова. Мова як найважливіший засіб спілкування може обслуговувати суспільство в усіх сферах діяльності, в тому числі і в сфері культури [27, с. 349].

За думкою відомого американського лінгвіста Дж. Грінберга, мова є фундаментальним аспектом культурної спадщини людини і є необхідною передумовою для всіх інших аспектів, формує наявний лише у людини спосіб адаптації до оточуючого середовища – культурний [9, с. 8].

За думкою М. Гайдегера, «картина світу означає не картину, що зображує світ, а світ, зрозумілий як картина, що представляє й устанавлює її людиною» [5, с. 93]. У цьому зв'язку етнічна картина світу – це відбиття цілісного сприйняття світу, що склався в ході історичного розвитку народу, і здатного бути представленим у художніх образах за допомогою використання мовного потенціалу етносу - носія вербальних форм.

Етнічна картина світу виражається через релігію, філософію, літературу, ідеологію й т. ін., виявляється через вчинки людей й їхніх пояснень своїх вчинків. Вона також має етнічні константи, цінності, принципи, традиції, уявленнями про життя, про світобудову. Етнічна картина світу піддається змінам із часом, однак не змінюється її ядро, що становить специфічність культури й світобачення.

1.2. Антропоцентризм як парадигма сучасної лінгвістики.

Ключовою парадигмою сучасної лінгвістики став принцип антропоцентризму, мовні одиниці при цьому розглядаються та досліджуються як продукт народу-носія, етносоціуму, що породив мовний феномен як ключовий елемент національної культури. Як зазначає В. В. Жайворонок, у центрі дослідницької уваги в цьому разі стоїть творець мовної субстанції, етнос, який підтримує і розвиває власний продукт, або ж окрема мовленнєва особистість як представник тієї чи іншої етноспільноти, який активно користується рідною мовою [12, с. 7]. В центрі світу стоїть людина як особистість, тобто людина з її почуттями та станом, думками та словами, діями та емоціями; вивчення мови і є вивченням світу [5, с. 209; 8, с. 1]. Ще в XIX ст. вчені говорили про те, що мова передає сам дух народу, в ній ми знаходимо сплав споконвічного мовного характеру з характером нації [10, с. 365-373].

Ідея антропоцентричності мовознавства на даний час є загальновизнаною, а людина виступає точкою початкового відліку при аналізі мовних явищ [19, с. 5]. Згідно з таким підходом у центрі аналізу

мовної комунікації є мовленнєва система прояв діяльності людини. Людина є центральним фігурантом процесу пізнання світу, мірою всіх речей, вона є центром всесвіту.

Принцип антропоцентризму, на думку О. С. Кубрякової, проявляється в тому, що наукові об'єкти вивчаються передусім по їх ролі для людини, по їх призначенню в її життєдіяльності, по їх функціях для розвитку людської особистості та її удосконалення. [16, с. 214].

За думкою Н. Д. Арутюнової, мова є повністю антропоцентричною. Людина відображена у кожному слові, вона передає мові своє здатність творити. Фактор людини в мові проявляється в тому, що людина фіксує в ній свій фізичний вигляд, свій внутрішній стан, свої емоції та свій інтелект, своє ставлення до предметного та абстрактного світу, природи, свої дії, своє ставлення до колективу людей та іншої людини. [2, с. 3-10].

Формування антропоцентричної парадигми привело до розвороту лінгвістичної проблематики в сторону людини та її місця в культурі, викликало появу нових напрямів у мовознавстві – лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики [18, с. 21]. Значення є антропоцентричним й етноцентричним, у ньому відображаються загальні властивості природи людини і орієнтація на певний етнос. Мова з самого початку задає своїм носіям певну картину світу, кожна мова – свою, при цьому асоціативні зв'язки культури з мовними образами дають можливість вказати на цілісну картину світу. Дослідження того, яким чином уявлення, знання етносу виражаються в мові, є одним із завдань етнолінгвістики, яка також базується на антропоцентричному принципі [7, с. 63].

В межах революційного повороту уваги гуманітарних дисциплін до людини і розвитку антропоцентричного підходу до вивчення мови та мовлення бурхливий розвиток отримали дослідження, в яких людський фактор посідає домінуючу позицію: на передній план виступають проблеми виявлення закономірностей лінгвосеміотичного засвоєння людиною навколишнього матеріального світу та інформаційного простору,

стратегічної побудови комунікації для реалізації людських потреб, структурування вигідного для комунікантів середовища.

Людина і суспільство в цілому впливають на мову, яка демонструє культурний розвиток нації, відображаючи у своїй системі все духовне життя людини, її особистісні якості, соціальну, професійну і культурну диференціацію суспільства. У мові відбивається суспільна свідомість, що забезпечує можливість комунікації.

Специфіка прояву антропоцентричності в мовних одиницях полягає у невід'ємності етапів пізнання від особистості суб'єкта пізнання. До того ж, людина не тільки безпосередньо залучена до акту словотвору як суб'єкт номінації, але й опосередковано як її об'єкт, так як ототожнення оточення з людиною було та залишається незмінним прийомом пізнання та практичного освоєння світу. Тим самим, будь-яка мовна одиниця є, у першу чергу, виразом особистості свого творця як у сукупності ідей, так і на рівні її мовної подачі.

У процесі створення слова на першому місці стоїть соціальний чинник і саме він є одним із вирішальних чинників, які впливають на народження мовної одиниці. Будь-яке слово створюється для обслуговування діяльнісних ситуацій, так як лексика взагалі потрібна для відбиття когнітивної та фізичної діяльності людини.

Аналіз культурних феноменів пропонується не в термінах поведінки чи артефактів, а як системи знань та менталітету її носіїв [30, с. 98]. Мова, таким чином, є фактом культури, складовою частиною культури, акумулює ключові концепти культури, культура вербалізується в мові, транслюється у знаках-словах. У мові відбувається і відображення взаємодії дійсності та людини з огляду на ціннісні характеристики [11, с. 5]. Кількість еталонів для опису фрагмента універсуму є обмеженою, одним з найбільш уживаних еталонів є людина. Ототожнення елементів дійсності з людиною відбувається в обох напрямках, тобто елементи світу описуються за допомогою, наприклад,

соматизмів, у той же час і людина може бути охарактеризована номінаціями інших сфер.

В. М. Телія постулює такі терміни сучасної парадигми: «Антропометричність – один з виявів антропоцентричності людської свідомості і основа антропоморфності. Антропометричність – це усвідомлення людиною себе як «міри всіх речей». Тим самим ми розглядаємо антропометричність в межах антропоцентричності, а антропоморфність вважаємо одним із наслідків антропометричності» [22, с. 40]. Сфера людини, тобто позначення емоцій, думок, видів діяльності є головною сферою концептуальної метафори; паремії також структуруються крізь призму антропоморфності [36, с. 120].

Через подібність явищ матеріальної та духовної культури для індоєвропейських мов характерним є використання аналогічних антропометричних моделей смислоперетворення – автономної чи опосередкованої метафоризації, метонімізації. Антропоцентризм постає в онтологічному плані як принцип «наповнення» мовних категорій, уявлення про узагальненого мовного суб'єкта. Антропоморфізм також базується на факторі суб'єкта, але певним чином йому протиставлений: він надає об'єктам не властивої їм структури, у той час як антропоцентризм конструює об'єкти за прагматично зумовленими ознаками.

Російська дослідниця М. Е. Рут пропонує ієрархію образних предметних сфер, яка вибудовується саме з огляду на антропоцентризм мислення людини. Пропонована дослідницею схема має такий вигляд: людина – родина – оселя – зовнішній світ [23, с. 56-57]. Із класифікацією М. Е. Рут практично збігається принцип структурування світу, що запропонований В. В. Красних:

- внутрішній світ людини (те, що обмежується її тілом);
- фрагмент зовнішнього світу, що є особистою зоною людини;
- зовнішній світ за межами особистої зони, але такий, що сприймається як свій, близький;

– зовнішній світ, що сприймається як чужий, ворожий [15, с. 236].

1.3. Поняття стереотипу в мовознавстві.

Стереотип відповідно до словникового визначення є заздалегідь отриманим та спрощеним уявленням про характеристики, які є типовими для людини, ситуації і т. д., ставленням, яке сформоване на основі цього уявлення [37], найбільш широке розуміння стереотипу означає ідею простого образу або поняття, які виникають в мисленні людини стосовно певного реального чи уявного об'єкту.

Окрім цього загального визначення стереотипу існують інші, більш специфічні визначення, які належать до різних сфер людського знання. В соціології це спрощена та стандартизована концепція чи образ, в який вкладається особливе значення, що спільним для членів певної групи; в психології це зафіксоване та узагальнене уявлення певної групи чи спільноти людей, таке уявлення дозволяє швидко реагувати на ситуації оскільки використовується певний досвід, який був отриманий членами колективу раніше. Стереотипи зазвичай використовуються для того, щоб полегшити сприйняття та розуміння інформації, отримувач інформації при цьому одержує її як ментальний образ, який не потребує додаткового осмислення і викликає відповідну реакцію [38].

В межах лінгвістичних досліджень стереотип інтерпретується як особлива форма знання та збереженої інформації, яка надає моделі орієнтовної поведінки. Дослідники вважають стереотипи центральним механізмом функціонування традицій та етнічної специфіки культури. Ментальні стереотипи зафіксовані в мові або іншими семіотичними кодами, наприклад візуальними іміджами.

Стереотип в найбільш широкому сенсі є концептом чи ідеєю про об'єкт, яка існує в певній соціальній рамці і має на меті давати визначення чим є об'єкт, як він виглядає, як діє, як співвідноситься з буттям людини тощо. В той же час таке зафіксоване представлення стає доступним людині

завдяки мові і стосується знання про світ. Важливо, що в стереотипі наявні як описові, так і оцінні семантичні елементи та характеристики, вони співіснують та є результатом певних соціальних когнітивних моделей. Стереотип також є набором визначених рис, що притаманні об'єкту та створюють його ментальний, культурний та мовний образ [39].

Альтернативна точка зору пропонує замінити поняття стереотипу ідеєю про важливі та необхідні умови. Як зазначає Енциклопедія лінгвістики, «стереотип функціонує як психологічна картинка якогось об'єкту, предмету або його характеристика. Мовець в цьому випадку має певні знання або досвід, що пов'язаний з цим об'єктом [40, с. 949].

Когнітивна лінгвістика та етнолінгвістика розглядає стереотип в першу чергу як такий, що стосується певної семантичної сфери мови та культури. Стереотип вважається ментальним явищем і поєднується з наївною картиною світу. Співвідносячи стереотип з наївною картиною світу, дослідники відповідність між реальними рисами об'єкту в картині світу та мотивація цього поняття в ментальній картині не є обов'язковими для його функціонування.

Стереотип зберігає довільні характеристик реальності, які є важливими для певної мовної спільноти та асоціюються з культурними моделями, що притаманні цій спільноті. Джерелами стереотипів є фольклор, історичні традиції, забобони і таке інше, часто саме походження стереотипу залишається невідомим широкому загалу його носіїв, але це не перешкоджає його функціонуванню.

Існують різні традиційні, соціальні та культурні стереотипи, які стосуються різноманітних сфер діяльності людини. Вони можуть бути пов'язані з расовим чи етнічним походженням, статтю, віковими групами та іншим. Стереотипи функціонують як різновид соціальної категоризації, яка співвідносить людину чи предмет з певною категорією. Як зазначає Д. Герартс, соціальні стереотипи є прикладом того, як певні типові члени

категорії можуть репрезентувати всю категорію (відносини частина – ціле) [31, с. 180].

Даючи повсякденне, звичайне визначення kota, один з британських вчених доходить висновку, що коли ми описуємо певний об'єкт, ми робимо опис не цього конкретного об'єкту, але якогось уявного, який наш розум вважає типовим. Стереотип в цьому плані відрізняється від прототипу [41, с. 180].

Така точка зору на співвіднесеність понять стереотипу та прототипу підтверджується й іншими науковцями. Прототипом об'єкту є певний існуючий об'єкт, але його ж стереотипом є перелік характеристик, які описують прототип. Важливою відмінністю цих двох понять також є те, що людський розум може використовувати образи об'єктів, які насправді не існують, наприклад, привидів чи літаючих тарілок, але люди все одно мають стереотипи стосовно цих об'єктів [33, с.102-103]. На основі цього ще одним визначенням стереотипу є перелік типових характеристик або рис предмету, які можуть описати його чи дати уявлення про нього [33, с. 101].

Також слід зазначити, що наша ментальність ставить людину в центр всесвіту, отже про людину існує набагато більше стереотипів ніж про будь-який інший матеріальний чи уявний об'єкт [31, с. 256]. Причиною цього знову ж таки є загальна тенденція мови бути антропоцентричною, що ставить людину з її психологією, поведінкою, стосунками в середину картини світу. Стереотипи можуть бути позитивними чи негативними, точними або далекими від істини, функціональними та такими, що призводять до невірних висновків і, відповідно, реакцій [35, с. 484].

Позитивні стереотипи сприяють формуванню належного розуміння об'єкту, створюють його образ в розумі слухача чи читача. Цей образ є результатом колективної пам'яті поколінь і передають характеристики предмету чи особи як єдине ціле. Негативні стереотипи виконують таку саму функцію, але говорячи в термінах людської комунікації створюють негативний образ, який може стати на заваді цій самій комунікації. Це може

призвести до хибної ідентифікації чи неправильної інтерпретації. Результатом цього можуть бути соціальні та культурні невдачі, які спричинені соціальними чи культурними стереотипами [34, с. 55].

1.4. Метафора в сучасному мовознавстві.

Метафора є універсальним явищем людської мови. Її універсальність виявляється в просторі і часі, в структурі мови і у функціонуванні, вона притаманна усім мовам і в усі епохи, охоплює всі аспекти мови і її функціональні різновиди [6, с. 11]. Не дивлячись на значне різноманіття людського суспільства, способів мислення та реакцій, у фізичному та психічному устрої людини є природна подібність, яка дозволяє існувати універсальним метафорам типу "верх – низ" [26, с. 98], мова в своїй основі метафорична.

Метафора визначається як семантичний процес, при якому форма мовної одиниці чи оформлення мовної категорії переноситься з одного референта на інший на основі тієї чи іншої подібності при відображенні у свідомості людини. Не дивлячись на значну кількість наукових праць, що присвячені метафорі, власне семасіологічні питання, що пов'язані з функціонуванням метафори в словниковому складі мови, залишаються недостатньо вивченими.

Модель метафоричного процесу складається із сутностей і взаємодії між ними, які розуміються як відношення, що встановлюються суб'єктом метафоризації між сутностями, їх ознаками й асоціативними комплексами [25, с. 36-37], метафора, як результат відношень між двома значеннями, є яскравим прикладом динаміки у сфері лексичної семантики [6, с. 11].

Згідно з теорією інтеракції М. Блека, метафора є результатом семантичної взаємодії між метафоричним терміном та його контекстом, між джерелом та мішенню перенесення [4, с. 153-172].

У другій половині минулого століття в лінгвістиці з'явилося нове трактування феномену метафори, що була пов'язана з когнітивним напрямом

дослідження мовних одиниць. Якщо когнітивна лінгвістика є вивченням того, яким чином мова відображає інші аспекти людського пізнання, то метафора є однією з найкращих ілюстрацій таких відношень [32, с. 188]. Когнітивна теорія метафори була запропонована у роботі Дж. Лакоффа та М. Джонсона [17, с. 387-415]. Метафора допомагає людині розуміти нові складні чи абстрактні ідеї, беручи за основу знайомі сфери знання; метафора є не просто мовним явищем, а питанням мислення, концептуалізації світу; наша повсякденна поняттєва система, в межах якої ми живемо, метафорична за своєю суттю. Когнітивна метафора співвідноситься з тим, яким чином ми сприймаємо світ. Метафоричне перенесення передбачає наявність сфери джерела та сфери мішені, в процесі метафоризації структура ідеалізованої когнітивної моделі джерела переноситься на відповідну структуру мішені.

Метафора потрібна не тільки для того, щоб, завдяки отриманому найменуванню, зробити думку доступною для інших людей; вона необхідна нам самим для того, щоб об'єкт став доступним нашій думці. В основі метафори є специфічний атрибут, особлива ознака, яка належить денотату мовного знака. Відповідно до останнього твердження існує чітка відмінність між концептуальною метафорою та метафоричним виразом: концептуальна метафора може бути виражена різними лінгвістичними та невербальними засобами (слово, речення, жест). Метафора є проекцію (перенесенням) із зони джерела на мішень, при цьому проекція є односпрямованою (на відміну від теорії взаємодії М. Блека) [29, с. 677-678].

Проблема співвіднесеності метафори та порівняння була порушена ще Аристотелем. Сучасні дослідники як підтримують подібне розуміння феномену метафори, так і критикують. Н. Д. Арутюнова, говорячи про безсумнівну близькість метафори до образного порівняння, зауважує, що метафора лаконічна, вона скорочує мовлення і, за рахунок перетину ознак двох суб'єктів, надає, на відміну від порівняння, ознаці константності: "Метафора – це вирок без судового розгляду, висновок без мотивування". У парадигматичному плані метафора протиставляється порівнянню за ознаками

наявності/відсутності ідентифікації об'єктів і постійного/тимчасового характеру ознаки [3, с. 353-357].

В. М. Телія зазначає, що по суті метафора є моделлю, що виконує в мові ту ж функцію, що і словотвірна модель, тільки більш складну, таку, що діє "приховано" і нестандартно. Критерієм розмежування типів метафор дослідниця використовує призначення, функцію, виділяючи ідентифікуючі, предикатні, оцінно-експресивні та образно-естетичні метафори [25].

Резюмуючи аналіз метафори, В. М. Телія говорить, що метафоризація – це процес, який приводить до отримання нового знання про світ під час надання йому мовних форм шляхом використання вже наявних у мові найменувань.

Оцінний характер є одним із головних показників фразеологічних одиниць і навіть вважається обов'язковим у їхньому семантичному наповненні [1, с. 32]. У сфері фразеології найбільш яскраво виражається національний спосіб світосприйняття. Вивчення семантики і внутрішньої форми фразеологічної одиниці дозволить через усвідомлення смислових і питомих орієнтацій, зафіксованих у них, встановити особливості світобачення англійського та українського народів і реконструювати культурно-мовні архетипи, які розуміються як: культурні першообрази, уявлення-символи про людину, її місце в світі та суспільстві. Саме фразеологічні вирази становлять найбільший інтерес у цьому плані, адже вони безпосередньо відбивають позамовну дійсність і мають образно-символічну основу. Дослідження фразеології в аксіологічному аспекті дозволить виявити специфічні риси менталітету нації, що зумовлені особливостями світосприйняття, системою моральних вимог, норм, цінностей і принципами виховання. У фразеологічному значенні знайшли вираження як культурні архетипи, так і сутнісні моменти географічної, геополітичної, господарчої, соціальної, політичної, релігійної, культурної реальностей, які виявили вплив на його формування.

Обов'язковість у фразеологічних одиницях експресивного, емотивно-експресивного або оцінного компонентів зумовлюється їх соціолінгвальною природою та значним прагматичним потенціалом фразеологізмів у комунікації. Так, ці одиниці, як продукти вторинного семіозису, є вторинними експресивними найменуваннями. А емоції та оцінка, особливо емоційна оцінка, вважається одним із важливіших принципів творення фразеологічної одиниці [20, с. 9]. Основою аксіологічних фразеологізмів є оцінно-експресивні та образно-естетичні метафори [25, 190].

Оцінка охоплює в мові широкий діапазон одиниць. Мова відображає світ з різних боків. Перш за все в мові представлена об'єктивна реальність, предмети, їх властивості, дії, взаємовідносини. В мові також відображається взаємодія реальності та людини в різних аспектах, одним з яких є оцінний. Людина-мовець поділяє світ з точки зору його ціннісного характеру: добра та зла, користі та шкоди, хорошого та поганого тощо. Цей вторинний поділ є соціально обумовленим і відображеним в мовних структурах.

Питання ціннісних орієнтацій досліджувались в логіці, де під оцінкою зазвичай розуміють судження про цінність. Проблема того, як розуміти цінність, є предметом аксіології, філософського вчення про природу цінностей, їх місце в реальності та про структуру ціннісного світу, тобто зв'язку різних цінностей між собою, з соціальними та культурними факторами і структурою особистості.

Оцінка як ціннісний аспект значення наявна в різноманітних мовних виразах. Вона може бути обмежена елементами меншими, ніж слово, а може характеризувати і групу слів, і ціле висловлювання. Про оцінну семантику говорять стосовно афіксів (*пес – песик*), слів (*хороший – поганий*). Існують цілі пласти лексики, що призначені для вираження оцінки. Це в першу прикметники та прислівники, які виявляють величезну різноманітність оцінної семантики (*гарний, прекрасний, жахливий, потворний*).

Оцінку міститься в найменуваннях предметів та дій та в цілих висловлюваннях. Оцінка може даватися за різними ознаками ("важливість /

неважливість", "правда / неправда"), проте основна сфера значень, які зазвичай вважаються оцінними, пов'язана з ознакою "добре / погано". Саме цей тип оцінки має на увазі висловлювання про цінності.

Важливим є розрізнення оцінки у вузькому смислі слова, як відмінність за ознакою «добре / погано», від кваліфікації взагалі, більш широкого поняття, куди входить як власне оцінка, так і певний перелік інших властивостей, в тому числі параметричних ("великий / маленький", "вузький / широкий" тощо).

Оцінка, вочевидь, є універсальною категорією, навряд чи існує мова, в якій відсутнє уявлення про «добре / погане». Проте у способах вираження оцінних значень мови виявляють свою індивідуальність. Це пояснюється в першу чергу тим, що оцінка належить до інтенціонального аспекту мови, де картина світу в свідомості носія мови ускладнюється цілою низкою чинників. Можна припустити, що модальна рамка оцінки є також універсальною: так, при оцінці завжди тою чи іншою мірою присутні суб'єкт та об'єкт, у будь-якій мові оцінки означає наявність певної шкали та стереотипів, аксіологічних предикатів тощо [11, 9].

РОЗДІЛ 2. ЗООНІМІЧНІ МЕТАФОРИ ЯК ЗАСІБ ОПИСУ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ РИС АНГЛІЙСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРІВ.

2.1. Зоонімічні метафори як засіб передачі етнокультурних рис англійського національного характеру.

Антропоцентрична парадигма сучасної мовознавчої науки передбачає аналіз мовного матеріалу крізь призму людини, яка є природнім виміром та еталоном для порівняння інших об'єктів. Тварини, в першу чергу свійські, а також дикі, з якими людина традиційно стикалась в побуті, становлять собою одне з найближчих кіл оточення.

Оскільки з точки зору пізнання світу людина в першу чергу намагається зрозуміти свою сутність та ідентифікувати себе, більшість зооморфних метафор та фразеологічних зворотів із компонентом зоонімом націлені на характеристику саме людини.

Така характеристика може стосуватись різних чинників життя та діяльності людини, психологічного, ментального, фізичного, емоційного стану, опису зовнішності, різноманітних аспектів стосунків між людьми, або між людиною та соціумом.

Основою для такого перенесення значення є концептуальна метафора «тварина – людина», яка набуває розгалуження в різні сфери опису буття та діяльності людини.

2.1.1. Метафори на позначення фізичного стану людини.

Різні прояви фізичного стану людини, її характеристики знаходять своє відображення у фразеологічному фонді мови. В числі таких фразеологічних одиниць англійської мови є й такі, що містять компонент-зоонім. Наприклад, людина, що має чудовий зір, метафорично порівнюється із твариною з гострим зором: *lynx-eyed* «with keen eyesight» [42, с. 58]. Гострий зір у

темряві, який притаманний котячим також стає основою метафоричного позначення людини: *cat-eyed* «able to see in the dark» [42, с. 290].

Зовнішність людини як частина її фізичного образу може викликати асоціацію із твариною, наприклад, порівняння з мавпою – *ugly as a dead monkey* [42, с.59]. Прикраси як елемент зовнішнього вигляду людини також метафорично відображені в зоонімічній сфері – *monkey-trap* «article or decoration to help a woman charm the man» [42, с.59]. до опису зовнішності людини віднесемо й лексичну одиницю *beaver-tail* «woman's hair style» [42, с. 60], яка дає найменування жіночій зачісці за допомогою образу частини тіла тварини. Людина ж з великими вухами асоціативно нагадує довговухого собаку: *hound-bred* «with long ears» [42, с. 109].

В іронічному аспекті зовнішність людини може бути порівняна з граціозністю та імпозантністю корови – *graceful /solemn as a cow* [42, с. 128] або її «стрункою» талією – *slender in the middle as a cow in the waist* [42, с. 128]. Незграбна манера ходити також викликає асоціацію із коровою – *cow-footed* «of someone who wears out shoes one-sidedly» [42, с. 128]; *cow-hocked* «thick-ankled, clumsy-footed» [42, с. 128]. Ще однією твариною, яка асоціюється із непривабливою зовнішністю є свиня – *fat as a pig* [42, с. 138]. Пряме порівняння із жабою також вживається для передачі ідеї зовнішньо непривабливої людини – *ugly as a toad* [42, с. 236]. Жаба в англійській лінгвокультурі виступає ще й символом незграбності, що засвідчується стійким порівнянням *awkward as a ground-toad* [42, с. 236].

Так, людина, яка має добрий апетит може бути метафорично позначена як *a tiger for having appetite for something*. [42, с. 58]. Якщо ж людина знаходиться в стані алкогольного сп'яніння, вона викликає в оточуючих асоціацію з мавпою: *drunk/wise as an ape* [42, с. 58]. Цей же вираз торкається й розумових здібностей людини, психоментальний стан знаходить своє відображення і в іншій «мавпячій» метафорі: *gorilla* «stupid, savage ruffian» [42, с.59]. Ще одним із способів виразити негативне ставлення до розумових

здібностей людини є метафорично порівняти її розум із курячим: *hen-brained/hen-headed* «scatty, witless» [42, с. 147].

Неабияка фізична сила людини актуалізується у зооморфній метафорі *bear-hug* «an embrace with both arms where the victim is strained to the breast by main strength» [42, с.59] використовуючи образ ведмежих обіймів як еталону сили. Ще однією метафорою на позначення фізичної сили є лексична одиниця *bull-moose* «very large, strong man» [42, с. 60].

Сильним, товстим в англійській фразеології є бик, про що свідчать варіації стійкого народного порівняння *fat, strong as a bull* [42, с. 126]. Ще однією твариною, яка стереотипно є сильною та відповідно багато їсть, є кінь. Цей образ реалізується у стійкому народному порівнянні *eat/work like a horse* [42, с. 115].

Хропіння та сопіння людини підчас сну викликає порівняння із свинею: *sleep like a pig/pigs/swine* «soundly and noisily» [42, с. 138].

Блискавична, швидка реакція та рух людини позначається за допомогою порівняння із твариною, що відома своїми швидкими рухами – ящіркою: *fast as a lizard* [42, с. 60]. Швидкий рух, біг, фізична витривалість мисливського собаки стала підставою для стійкого порівняння *run like a long dog* [42, с. 109].

Фізичний стан холоду відображено у порівнянні з компонентом-зоонімом *cold as a polar bear's backside* [42, с.59]. Гаряча ж погода асоціюється із періодом, коли змії буквально «тануть» від спеки: *hot enough to melt snakes* [42, с. 60]. Також вважається, що ніс собаки має завжди бути холодним, тому це стало основою появи стійкого народного порівняння *cold as a dog's nose* [42, с. 285].

Голод як несприятливий фізичний стан також позначається зоонімічним фразеологізмом, порівнюючи голодну людину з мисливським собакою: *hungry as a foxhound/grew* [42, с. 109]. Голодна людина також порівнюється із вовком, що притаманно багатьом лінгвокультурам, в тому числі й англійській: *hungry as a wolf* [42, с. 247].

2.1.2. Емоційний стан людини у метафоричному відображенні.

Емоційний стан людини також віддзеркалюється у зоонімічних метафорах. Наприклад, меланхолійний настрій призводить до наступного порівняння: *melancholy as a sick monkey* [42, с.59].

Гордість, коли людина пишається чимось описується за допомогою цікавого фразеологічного звороту, який використовує як еталон гордість собаки, якому хазяїн прив'язав букетика до хвоста: *proud as a gardener's dog with a nosegay tied to his tail* [42, с. 285].

Людина в стані задоволення від чогось в англійській фразеології прирівнюється до собаки з двома хвостами: *pleased as a dog with two tails* [42, с. 285]. Задоволення позначається і через образ кота, який гріється на гарячій цеглі: *like a cat on hot bricks all at ease* [42, с. 293]. В той же час людина в розгубленому стані, яка не знає що робити, зазнала несподіваного горя виглядає як собака, що втратив свого хвоста: *look like a dog that has lost its tail* [42, с. 285].

Стан розлюченості викликає в народній фразеології порівняння із биком – *angry as a bull* [42, с. 126]. Лють, злість може також бути вираженою і через образ кота – *fierce as a cat* [42, с. 290].

Якщо ж людина налякана кимось чи чимось, її стан страху метафорично порівнюється із куркою у сталому виразі *hen-hearted* «feeble, timid, easily panicked» [42, с. 147]. Якщо людині страшно, вона схильна перебільшувати загрозу, бачити у всьому найгірше, особливо якщо це відбувається вночі, в час, який традиційно викликає острах. Про це йдеться у фразеологічному звороті *between dog and wolf* «that time of twilight when the imagination sees a dog as a wolf» [42, с. 247]. Неможливість чітко розрізняти в темряві стала підставою виникнення і ще одного фразеологізму: *all cats are grey/one colour in the dark* «differences in appearance are essentially unimportant» [42, с. 290].

Незручна ситуація, становище, коли людина почуває себе не в своїй тарілці в англійській мові описується за допомогою сталих виразів із

«котячим» компонентом: *like a cat on a hot backstone* «treading very cautiously and with evident fear and uneasiness» [42, с. 293]; *like a cat in a bonfire* «don't know which way to turn» [42, с. 293].

Кіт в небезпечній ситуації став джерелом і ще декількох фразеологічних зворотів: *fast as a scalded cat to the cat-hole* [42, с. 293]; *the scalded cat fears cold water* «an unhappy experience can make you overcautious» [42, с. 293]; *like a scalded cat* «going more quickly than usual» [42, с. 293]; *an old cat will not burn himself* «experience brings caution» [42, с. 293].

Емоційний стан огиди, ненависті, відрази до іншої людини може викликати її метафоричне порівняння із жабою, що підтверджується лексичною одиницею *toad* «disgusting, hateful person» [42, с. 236].

2.1.3. Риси характеру людини крізь призму метафори.

Еталоном сміливості в багатьох культурах вважається лев, в англійській мові також хоробра людина позначається шляхом метафоричної асоціації з цією твариною – *bold as a lion* [42, с. 57]. Варіацією такого значення є й інший фразеологізм з тим самим компонентом – *lion-hearted* [42, с. 57], який також містить сему «сміливий». Так само сміливою твариною вважається і тигр, що дало підставу для виникнення іншого фразеологічного звороту: *brave as a Bengal tiger* [42, с. 58].

Лев також може бути символом нестримності, люті, дикої поведінки, прикладом такої метафори є фразеологічний зворот *wild as a mountain lion* [42, с. 57]. Ця ж риса характеру людини може бути позначена і за допомогою порівняння з іншим диким хижаком: *fierce as a tiger* [42, с. 58]. Так само метафора *tiger-cat* «a fierce, ruthless woman» [42, с. 58] стосується злої, безжалісної жінки.

Із небезпекою з боку лютого звіра пов'язаний і фразеологічний зворот *sharp as a tiger's tooth* [42, с. 58], який реалізує образ гострих зубів для

вираження як прямого значення «щось гостре», так і переносного, маючи на увазі гостроту характеру, манери поведінки.

Досвід також можемо вважати характеристикою людини, про те, що досвідчена людина бачить світ іншими очима порівняно з молодого та недосвідченою особою, йдеться у фразеологічному звороті *old apes have old eyes* «experienced people see things that younger ones do not notice» [42, с. 58]

Екзотична тварина також може стати символом досвідченості, побачити таку тварину означає багато що дізнатись про світ: *see the elephant* «see the world, life, the sights of the city; see all there is to be seen; have a night out in town» [42, с.59].

Ціла група фразеологізмів та метафоричних одиниць відображають неприємні для оточуючих риси характеру актуалізуючи образи тварин з негативним іміджем. Так, людина, яка постійно змінює свою думку, є непостійною, ненадійною асоціюється із хамелеоном – твариною, що змінює свій колір залежно від обставин оточуючого середовищу: *chameleon* «changeable, inconstant person» [42, с. 60]. Грубість як риси характеру вербалізується в зооморфному фразеологізмі *gruff as a bear* [42, с.59]. Жалюгідна у своїх вчинках людина в англійській мові отримала найменування *yellow dog* «contemptible person» [42, с. 285].

Жінка з поганим норовом в англійській мові отримує різноманітні метафоричні назви, що пов'язують її також з іншими тваринами: *mare* «bad-tempered and ill-favoured woman» [42, с. 116]; *vixen* «ill-tempered, quarrelsome woman» [42, с. 248]; *fox* «uncertain, unpredictable» [42, с. 248]; *cat* «a spiteful, backbiting woman» [42, с. 290].

Брехливість є темою фразеологічного звороту *a long-tailed bear* [42, с.59], в якому використовується образ ведмежого хвоста (оскільки ведмеді не мають хвостів). Брехливий характер також викликає асоціацію із коров'ячим язиком, який гладкий з однієї сторони, але грубий з іншої: *cow-tongued* «deceitful (one side is smooth, the other rough)» [42, с. 128]. Ще одним з

варіантів позначення брехливого характеру людини є порівнянні зі свинею: *lie like a pig* [42, с. 138]

Неспокійний характер людини, постійний рух викликає асоціацію із відповідною твариною – *restless as a hyena* [42, с.59]. Неприємна у спілкуванні людина викликає метафоричну асоціацію із неприємною твариною (скупсом): *skunk* «mean, offensive and despicable man» [42, с. 60]. Зазначимо також метафоричне вживання найменування грифа в англійській мові – *vulture* «rapacious, voracious and insatiable person, not in the least particular» [42, с. 60]. Образ собаки динго з точки зору народної свідомості також містить в собі негативні конотації, що стало основою для появи таких мовних одиниць: *dingo* «coward» [42, с. 60]; *dingo on* «betray; act the coward» [42, с. 60].

Якщо людина є самодостатньою, не залежить від інших, може вижити на власному ресурсі, її метафорично порівнюють із верблюдом, який використовує запас свого горба: *live on your hump* «be self-sufficient, live off resources» [42, с.59]. Любов до волі, незалежність від інших знаходить своє відображення в англійській мові і ще в одному стійкому порівнянні: *free as a mountain goat* [42, с.59] використовуючи образ гірського козла. Ще однією метафорою на позначення незалежної людини, одинака в багатьох мовах є вовк, така метафора є й в англійській мові – *lone wolf* «person who works alone, an independent» [42, с. 247].

Одним із проявів незалежного характеру є те, що людина не схожа на інших. В цьому випадку про неї можуть сказати *a dog of a different hair* «something or someone quite different» [42, с. 285], підкреслюючи її відмінність серед інших.

Залежність від інших, безпорадність, готовність діяти за вказівкою асоціюється в народній свідомості з образом вівці, що підтверджується мовними одиницями *sheep* «people without initiative, without minds of their own (because each sheep acts with the flock)» [42, с. 133]; *follow like sheep* «unquestioningly» [42, с. 133].

Працьовитість людини як риса характеру викликала появу стійкого народного порівняння, що реалізує образ тварини, яка в свідомості носіїв мови асоціюється із постійною важкою працею: *busy as/work like a beaver* [42, с. 60].

Жадібність, егоїзм, несправедливе ставлення до інших оточуючих метафорично асоціюється із свинею в мовних одиницях *pig* «greedy person» [42, с. 138]; *greedy as a pig* [42, с. 138]; *to hog* «take all or an unfair share of something; appropriate selfishly» [42, с. 138]. Свиня в англійській народній фразеології також є символом ледачості – *lazy as a pig* [42, с. 138].

2.1.4. Метафоричне позначення поведінки людини та її стосунків з іншими людьми.

Важливість людини у суспільстві, зокрема в галузі мистецтва, літератури викликає асоціацію із левом, прикладом такого значення є метафора *lion* «important man of letters or music» [42, с. 57]. З цим значенням пов'язаний суфіксальний дериват-неологізм *to lionize* «treat as a celebrity» [42, с. 57], який також метафорично позначає відому людину як лева. Відповідно хазяїн, який запрошує до себе додому на прийом відомих та цікавих людей, отримує найменування *lion-hunter* «host/hostess given to inviting celebrities» [42, с. 58]. Цікаво також, що інший фразеологічний зворот наголошує на тому, що у будь-якої великої людини є недоброзичливі критики: *every lion has his fleas* «every great man has his petty critics» [42, с. 58].

Традиційна народна культура також попереджає, що коли людина набуває значного статусу в суспільстві, тим більше у неї виходять назовні погані риси характеру та поведінки. Про це свідчить сталий вираз *the higher the ape climbs, the more he shows of his arse* «the more elevated a man's position, the more he betrays his vulgar origins» [42, с.59].

Часто спілкування з іншими людьми несе небезпеку, народна мудрість попереджає про це у сталому виразі *a lion is no pet* [42, с. 57], значення

передається за допомогою образу «лев не є домашньою тваринкою». Також інший фразеологічний зворот англійської мови пропонує ліквідувати небезпеку, коли вона ще не несе людині великої загрози. При цьому використовується образ лева та левенятка, що є еквівалентами великої та молаї небезпеки: *kill the lion when it is a cub* із значенням «tackle the problem or danger while it is still manageable» [42, с. 58]. Якщо ж людини все-таки потрапила у небезпеку, така ситуація пояснюється за допомогою метафоричного образу перебування у лев'ячому барлогу – *in the lion's den* «in great danger» [42, с. 58].

Для того ж, щоб не потрапити у небезпечне становище, англійський фразеологічний зворот пропонує не будити лева, який спить: *wake not a sleeping lion* [42, с. 58]. В той же час часто буває, що людина сама накликає на себе небезпеку. Метафорично така ситуація асоціюється із тим, щоб дразнити лева в його барлогу або крутити лева за хвіст: *beard the lion in his den* «tackle an opponent boldly, even on his own ground» [42, с. 58]; *twist the lion's tail* [42, с. 58]. Варіацією небезпеки від інших людей є переслідування, метафорично ця тема передається за допомогою образу мисливського або просто собаки та конверсії іменник - дієслово: *to hound* «persecute someone, wherever he may go» [42, с. 109]; *to dog* «trail, follow; harass, worry, importune» [42, с. 109].

Подібне ж значення щодо людини, яка сама створює собі небезпечне становище, передається і за допомогою сталого виразу *have a tiger by the tail* «you are in a nasty situation, but worse is to come» [42, с. 58], а також за допомогою реалізації образу «будити змію» – *wake snakes* «cause/get into trouble» [42, с. 60] та будити сплячого вовка – *do not wake a sleeping wolf* «do not interfere with what is potentially dangerous» [42, с. 247]. Також англійська фразеологія дає пораду не бути з ворогом наодинці, а спробувати знайти союзників: *the lone sheep is in danger of the wolf* «a man needs friends and allies» [42, с. 137]. Або ж завжди мати запасний вихід із складної ситуації як

миша, що має дві нори: *the mouse that has only one hole is easily taken* «do not rely on only one defence or resource» [42, с. 295].

Іншою важливою порадою є не ставати вівцею, а сміливо зустрічати небезпеку: *if men become sheep the wolf will devour them* [42, с. 137].

Також іноді існує небезпека, що людина буде принесена в жертву заради інших, в цьому випадку реалізується метафоричний образ «кинути вовкам» – *throw to the wolves* «sacrifice someone to the enemy in order to save yourself» [42, с. 247].

Інтернаціональний фразеологізм латинського походження, який стверджує, що людина людині вовк, існує і в англійській лінгвокультурі: *man is a wolf to man* «a predator on his fellows» [42, с. 247].

Фразеологія англійської мови стверджує, що навіть найсильніша людина зазнає ударів від слабких, коли потрапляє у безпорадне становище: *little birds may peck a dead lion* «only after someone dies or becomes helpless, do his feeble opponents become active» [42, с. 58]. Так само образ лева використовується для позначення загроз, які існують для найсильніших з боку незначних людей – *even the lion must defend itself against flies* [42, с. 58].

У стосунках людей часто буває так, що слабка людина хизується за наявності сильного захисника. Така ситуація є предметом опису фразеологічної одиниці *beat the dog before the lion* «chastise or humiliate a mean person in the presence of a great one» [42, с. 58], яка використовує образи лева та собаки.

Подібна ж поведінка людини, яка смілива серед слабких, але боїться сильних, вербалізується у фразеологічному звороті *a lion among sheep and a sheep among lions* «of one who is bold only in the company of timid people» [42, с. 58].

Також у стосунках з іншими людьми слід завжди пам'ятати, що однієї сили може бути замало для отримання перемоги. Людина також має додати до сили вміння та хитрість, так би мовити комбінувати в собі риси лева та

лисиці – *patch a fox's tail to a lion's skin* «supplement strength by craft» [42, с. 58].

Стосунки у подружньому житті також є предметом опису англійської фразеології. Чоловік, який зухвало поводить ся серед інших, але повністю підкорюється дружині вдома, позначається фразеологічним зворотом *a lamb in the house and a lion in the field* «of an assertive man who becomes submissive or henpecked at home» [42, с. 58]. Теж саме значення «чоловік, що повністю підкорюється дружині» передане і у метафорі, що порівнює такого чоловіка з мавпою: *monkey-man* «weak, submissive husband» [42, с.59]. Існує і зворотній порядок, коли в стосунках двох статей хижак вигадає вже чоловік, це викликає його метафоричну асоціацію із вовком: *wolf* «man with predatory designs on women; ruthless rake» [42, с. 247].

Сценарій подружнього життя, стосунків чоловік – жінка описується і в інших фразеологічних одиницях з зоонімним компонентом, наприклад – *as long as I can buy milk, I need not keep a cow* «why marry when there are so many willing girls» [42, с. 129].

Манера поводження з іншими людьми, в тому числі і з боку владних структур, знайшла відображення у фразеологічному звороті *he who rides on a tiger can never dismount* «those who only retain power by a reign of terror cannot relax» [42, с. 58], який попереджає про небезпеку подібної поведінки та ви будови стосунків.

Небезпека може бути й лише удаваною, коли насправді людина лише панікує. Якщо людина поводить ся нетерпляче, зчиняє непотрібну тривогу, фразеологічний зворот з компонентом-зоонімом говорить їй *lion won't eat you* [42, с. 58]. Подібне ж значення метафорично передане у сталому виразі *the lion is not so fierce as they paint him* [42, с. 58]. Хвалькувата поведінка, коли людина лише удає із себе значну особу, знайшла відображення в англійському метафоричному звороті *paper tiger* «a power formidable only in reputation or appearance» [42, с. 58]

Манера поведінки, коли людина не звертає уваги на дрібниці асоціюється із такою дрібничкою як краплі роси на лев'ячій гриві: *shake it off as dew-drops from the lion's mane* [42, с. 57].

Метафорою на позначення дразливої поведінки є лексична одиниця *to ape* «imitate in a thoughtless and derogatory manner» [42, с. 58]. Ідея імітування наявна й в інших метафоричних виразах: *monkey* «imitator» [42, с.59]; *make a monkey of* «make nonsense of» [42, с.59]; *monkey-see, monkey-do* «a warning not to do something that could be imitated by a child or less competent person, with possibly dangerous results» [42, с.59]. З імітацією, дразливістю, кривлянням пов'язується й інші тварини – папуга, пересмішник, що фіксується в англійських мовних одиницях *parrot* «repeater of what is said» [42, с. 60]; *sick as a parrot* [42, с. 60]; *mocking-bird* «a repeater, imitator» [42, с. 60].

Мавпування в англійській лінгвокультурі може означати не тільки імітацію, але й ледачу поведінку, безвідповідальність, про що свідчить сталий вираз *monkey around* «spend time idly and irresponsibly» [42, с.59]. Також з мавпячою поведінкою пов'язується думка про брехню та сварку, лайливість: *monkey-business/monkey-tricks* «mischievous, deceitful acts» [42, с.59]; *parrot and monkey time* «a time of quarreling» [42, с. 60].

Часто буває так, що людина потрапляє в ситуацію, яка потребує великих матеріальних витрат. Про це йдеться у фразеологічному звороті *like feeding buns to an elephant* із значенням «of a situation where demand inevitably outstrips supply» [42, с.59]. Також фразеологія зауважує, що якщо людина хоче досягнути результату, вона повинна подбати про те, щоб мати засоби для виконання певної справи. Про це йдеться у сталому виразі *you cannot sell the cow and drink the milk* «if you want the product, you must keep the producer» [42, с. 129].

Великі справи дійсно можуть виконуватись лише великими людьми, про що стверджується в англійському сталому виразі *only an elephant can bear an elephant's load* «only a great man can do a great man's work» [42, с.59]. В ситуації, коли людині вдалося зробити щось неможливе, говорять *put a hat on*

a hen «do the impossible» [42, с. 147], реалізуючи образ неможливості одігнути на курку капелюха. Слід також зауважити, що зооморфна метафора може наголошувати ще й на тому, що маленькі люди теж здатні на значні справи: *little dogs have long tails* «small people are capable of good work» [42, с. 285].

Але людина може стикнутись і з тим, що справді зробити неможливо. Такий випадок позначається яскравим фразеологізмом, який заперечує можливість отримати від жаби пір'я: *like trying to get feathers off a toad* «of an impossibility; hopeless request» [42, с. 236].

Якщо ж людина потрапляю у ситуацію, коли варто попросити про допомогу, фразеологія англійської мови радить не боятися цього: *a hound is worth whistling for* «you should not fear to ask a favour» [42, с. 109]. Ідея важкої праці також реалізується через образ собаки невідомого кольору, яку дуже складно знайти: *like looking for a hound without knowing its colour* «of a job with difficult conditions» [42, с. 109].

Результати дослідження можемо узагальнити в таблиці, яка ілюструє сфери метафоричного перенесення та основні сенси.

Таблиця 1.

Зоонімічні метафори в англійській мові.

Сфера	Основні сенси	Приклади
Фізичний стан	Зір	<i>lynx-eyed</i>
	Зовнішність	<i>ugly as a dead monkey</i>
	Холод	<i>cold as a dog's nose</i>
	Голод	<i>hungry as a wolf</i>
	Сила	<i>bull-moose</i>
	Рухливість	<i>fast as a lizard</i>
	Ментальні характеристики	<i>wise as an ape</i>

Емоційний стан	Роздратування	<i>angry as a bull</i>
	Радість	<i>pleased as a dog with two tails</i>
	Страх	<i>between dog and wolf</i>
	Незручність	<i>like a cat in a bonfire</i>
	Ненависть	<i>toad</i>
Риси характеру	Сміливість	<i>bold as a lion</i>
	Лють	<i>wild as a mountain lion</i>
	Досвід	<i>old apes have old eyes</i>
	Брехливість	<i>cow-tongued</i>
	Інші негативні риси	<i>chameleon</i>
	Працьовитість	<i>busy as/work like a beaver</i>
	Незалежність	<i>live on your hump</i>
Поведінка та стосунки з іншими людьми	Соціальний стан	<i>lion</i>
	Небезпека	<i>a lion is no pet</i>
	Чоловік/жінка	<i>a lamb in the house and a lion in the field</i>
	Імітування	<i>monkey-see, monkey-do</i>

2.2. Зоонімічні метафори як засіб передачі етнокультурних рис українського національного характеру.

2.2.1. Метафоричне позначення фізичного стану людини.

Характеристика фізичного стану людини за допомогою зооморфних метафор та фразеологічних зворотів із компонентом зоонімом реалізується в численних сталих виразах, які надають різноаспектний опис людини в її повсякденному бутті.

Зокрема зовнішні несприятливі умови, в яких перебуває людина, вербалізуються у фразеологічних зворотах *голодний як (мов, ніби / т. ін.) собака* [28, т. 2, с. 839]; *змерз як собака* [28, т. 2, с. 839]. Цікаво, що значення «холодно» може передано і за допомогою традиційного народного календарю та того ж образу собаки: *тремтіти як (мов, ніби і т. ін.) собака (пес) у пилипівку* [28, т. 2, с. 839].

Зима, несприятливі погодні умови, холод також є предметом опису ще одного фразеологізму, де людина асоціативно поєднується із мишею: *згинутти як (мов, ніби / т. ін.) руда миша зимою* [28, т. 1, с. 490]. Цей сталий вираз також має у своїй семантиці компонент «напевне, неодмінно, обов'язково».

Цікавим є фразеологічна одиниця *як собаці (Сіркові, Сірку) на перелазі* [28, т. 2, с. 840] яка використовується на позначення поганих фізичних кондицій людини, хвороби чи іншої недуги.

За допомогою образу собаки реалізується й ідея швидкого одужання від подібних негараздів – *загойтисся як (мов, ніби і т. ін.) на собаці* [28, т. 2, с. 840].

Людина, яка перебуває у незручному становищі (можуть бути реалізовані як фізична незручність, так і психологічна), може бути позначена за допомогою фразеологізму *сидіти як собака в човні* [28, т. 2, с. 839]. Так само пряме значення «міцно триматися» і переносне від нього «дотримуватись певної ідеї, способу мислення» реалізується в одному фразеологізмі *триматися як собака за обгризену кістку* [28, т. 2, с. 839]. Обидва сталі вирази використовують як основу образ собаки в певному фізичному стані для позначення фізичного стану людини із подальшим перенесенням в сферу психоментальних характеристик.

Ще одним прикладом негативних обставин, в яких перебуває людина, є небезпека, безвихідне становище. Такий стан знайшов відображення у фразеологічній одиниці *бути як (мов, ніби / г. ін.) миша у пастці* [28, т. 1, с. 490].

Ідея перебування людини в незвичайних умовах (наприклад, коли не вмієш плавати, або щось подібне), що може призвести навіть до летального кінця реалізується у сталому виразі *жаба пити дасть* [28, т. 1, с. 288].

Фізична слабкість, безсилля людини позначається зворотом *муха крилом уб'є* [28, т. 1, с. 514]. Фізична ж кондиція поганого зору реалізується у фразеологічному виразі *сліпа курка* [28, т. 1, с. 406]. Поганий слух людини описується як *ведмідь на вухо наступив* [28, т. 1, с. 72]. Значення неповороткості, фізичної незграбності людини реалізоване у вислові *як муха в сметані* [28, т. 1, с. 514].

Зовнішність та її опис вважаються також фізичними ознаками, тому фразеологічний зворот *як корові сідло* [28, т. 1, с. 391] ми також відносимо до цієї групи. Він має від'ємне, протилежне до прямого твердження значення «зовсім ні».

Іронічного значення «у яскравому, барвистому або багатому вбранні» набуває фразеологічний зворот *як нава* [28, т. 2, с. 602], що порівнює людину з барвистим птахом. Якщо ж людина жалюгідна на вигляд, про неї можуть сказати *як мокра курка* [28, т. 1, с. 406]. Людина з почервонілою шкірою (наприклад внаслідок сонячного опіку) асоціативно порівнюється з відвареним раком – *як рак* [28, т. 2, с. 730].

Певною мірою схожий сенс передається у сталому виразі *чепурний як свиня в дощ* [28, т. 2, с. 781], який вживається для повного заперечення змісту слова чепурний. Ще одним виразом з подібним значенням та тим самим компонентом-зоонімом є *виглядати як свиня в хомуті* [28, т. 2, с. 781] – «негарно, недоладно».

Розмір також є однією з фізичних характеристик. Фразеологізм *собака не перескочить* [28, т. 2, с. 838] використовується на позначення чогось великого, предметів, якими користується людина, тай й самої людини. Невеликий, малий розмір чого-небудь, у тому числі й людини невисокого зросту також може бути описаний за допомогою зоонімічного сталого

звороту – як (*мов, ніби і т. ін.*) собаки обгризли [28, т. 2, с. 839] який до того ж має зневажливий характер.

В той же час маленький розмір об'єкту матеріального світу вербалізується через асоціацію з іншою твариною, де основою для порівняння стає саме невеликий розмір тварини – *миша не пролізе (не проскочить, не пробіжить і т. ін.)* [28, т. 1, с. 489].

Близькою до параметричних характеристик є і поняття густоти, що дає нам підставу класифікувати наступний фразеологізм як такий, що належить саме до цієї групи: *такий, що вовк не пролізе* [28, т. 1, с. 139] із значенням «надзвичайно густий». Теж саме значення передається і за допомогою іншого фразеологізму – *такий, що вуж не пролізе* [28, т. 1, с. 160].

Зазначимо також сталий вираз, який вербалізує значення «велика кількість, надзвичайно багато», де також використано образ собаки – *собаки не їдять* [28, т. 2, с. 839]. Теж саме значення передається і фразеологізмом *кури не клюють* [28, т. 1, с. 406].

Водночас значення нестачі, недостатньої кількості, бідності може бути реалізоване за допомогою образу іншої тварини. Прикладом такого перенесення значення є фразеологічний зворот як (*мов, ніби і т. ін.*) *церковна миша* [28, т. 1, с. 490].

Цікаво, що ідея малої кількості, недостатності може вербалізуватись і за допомогою образу іншої тварини, яка в традиційній народній культурі є антогонистом миші – *як кіт наплакав* [28, т. 1, с. 378]. Значення поганого матеріального стану відображено і у фразеологічному звороті *і кішки нема чим годувати* [28, т. 1, с. 378].

Також значення «без засобів існування, без підтримки» реалізоване у сталому виразі *як рак на мілкому* [28, т. 2, с. 730], що порівнює людину без грошей із раком, який не може жити в мілкій воді.

З ідеєю бідності певним чином пов'язаний і фразеологічний зворот на позначення голодної людини, який використовує образ вовка – *вовк кишки догризає* [28, т. 1, с. 139].

Оскільки потреба їсти є однією з базових потреб людини, голод описується в декількох фразеологічних одиницях. Ще одним прикладом реалізації такого значення є сталий вираз *і горобець у роті не наслідив* [28, т. 1, с. 190].

2.2.2. Метафоричне позначення емоційного стану.

Група фразеологізмів на позначення емоційного стану людини описує почуття, емоції, ставлення. Такі звороти використовують різні образи тварин, різні ситуації. Наприклад, стан, коли людині соромно, може бути описаний фразеологізмом *пробігла собака поміж ногами* [28, т. 2, с. 838].

Близькою до ідеї сорому є відчуття провини за певні дії. Людина з таким відчуттям може бути схарактеризована як *(мов, ніби і т. ін.) побитий (побита) собака (пес)* [28, т. 2, с. 838].

Перебування в стані тривоги, неспокою, хвилювання також може бути позначене за допомогою фразеологічної одиниці із компонентом-зоонімом: *коти шкребуть на серці* [28, т. 1, с. 391].

Сильні емоції, великі переживання є темою й іншого фразеологічного звороту, що використовує образ іншої тварини – *гадюка ссе коло серця* [28, т. 1, с. 167].

Поганий настрій, дратівливий стан, в якому перебуває людина є темою сталого виразу *муха сіла на ніс кому* [28, т. 1, с. 514], що має жартівливий характер. Ще один фразеологізм з тим же компонентом також позначає поганий емоційний настрій – *якась муха вкусила кого* [28, т. 1, с. 514].

Людина в стані афекту, охоплена люттю чи злістю може бути позначена за допомогою образу *злого собаки* [28, т. 2, с. 839]. Одночасно така людина може викликати в оточуючих емоційний стан остраху, що є предметом опису фразеологічного звороту *боятися як (мов, ніби і т. ін.) скаженого собаки* [28, т. 2, с. 839].

Той самий емоційний стан страху позначається і за допомогою іншої асоціації за якої людина не боїться злої тварини, а сам страх порівнюється з неприємною твариною *холодна жаба сидить під серцем* [28, т. 1, с. 288].

Обурення, незадоволення, нестерпного ставлення є прикладами сильних емоцій, якій описуються у фразеологічному звороті *бодай вовки тебе з'їли* [28, т. 1, с. 139].

Людина, яка радіє чому-небудь, в народній свідомості асоціюється із образом собачої радості, коли пес бачить господаря, що знаходить своє відображення у фразеологізмі *радіти як собака* [28, т. 2, с. 839].

Ідея великого бажання зробити що-небудь також реалізується через образ собаки, який готовий служити своєму хазяїну, прикладом такого значення є фразеологічний зворот *йти, бігти як (мов, ніби і т. ін.) собака на посвист* [28, т. 2, с. 839].

Думка про велике, пристрасне бажання чогось наявна і у фразеологізмі *поглядати як кіт на сало* із семантикою «ласо, пристрасно» [28, т. 1, с. 378]. Водночас цей фразеологічний зворот можемо віднести і до групи способу поведінки, оскільки в ньому також описуються дії людини за умови наявності подібного бажання.

Цікавим є образ для позначення емоційного стану здивування. Цей образ реалізує асоціацію із собакою, який дивиться на щось незрозуміле для собачого розуму – *витріщатися як (мов, ніби / т. ін.) собака на висівки* [28, т. 2, с. 839].

Байдужість людини до чогось конкретного або взагалі байдужість як риса характеру дає підставу класифікувати фразеологічний зворот *хоч вовк траву їж* із значенням «абсолютно байдуже» [28, т. 1, с. 139] одночасно у дві групи.

Коли людина перебуває в незручному, смішному стані також можемо розглядати з точки зору емоцій, тому наступний фразеологізм також класифікуємо до цієї групи: *кури засміють* [28, т. 1, с. 406].

Протилежним за значенням є сталий вираз *почуватися як риба у воді* [28, т. 2, с. 736], який передає зміст «вільно, невимушено, добре».

2.2.3. Риси характеру людини в метафоричному відбитті.

Риси характеру людини є також можуть бути вербалізовані за допомогою фразеологічних зворотів із компонентом-зоонімом. Так, підступна людина може бути названа *потайний собака* [28, т. 2, с. 838]. Прикладом опису підступної, зловмисної людини є й інший сталий вираз – *підколодна гадюка* [28, т. 1, с. 167].

Образ лицемірної, брехливої людини також асоціюється і з іншою твариною, яка намагається замаскуватися, що фіксується у фразеологічній одиниці *вовк в овечій шкурі* [28, т. 1, с. 139].

Життєвий досвід людини, її вміння реагувати на різноманітні несприятливі обставини вербалізується у звороті *битий (бита) собака* [28, т. 2, с. 838].

Подібна ж семантика наявна і в інших фразеологічних одиницях, які використовують образи інших тварин з атрибутами битий, стріляний, старий, що є модифікаторами життєвого досвіду: *битий жук* [28, т. 2, с. 838]; *стріляний горобець* [28, т. 2, с. 838]; *стріляний птах* [28, т. 2, с. 838]; *старий лис* [28, т. 1, с. 424].

На противагу досвідченій людині традиційна народна культура пропонує і фразеологізм із протилежним значенням: *жовтороте пташеня* [28, т. 2, с. 716].

Зазначимо також, що фразеологічні звороти з зоонімічним компонентом часто вживаються як лайка, таким чином позначаючи негативне ставлення до людини, її негативну характеристику. Зокрема в цій групі зазначимо наступні сталі вирази: *різницький (різницька) собака* [28, т. 2, с. 838]; *скажена (скажений) собака* [28, т. 2, с. 838]; *усякий (усяка, кожний, кожна) собака* (із значенням «будь-хто, перший-ліпший») [28, т. 2, с. 838].

Окрім семантики лайки фразеологізми із компонентом-зоонімом можуть позначати і зневажливе ставлення, наприклад *ніякий (ніяка, ні один, ні одна, жоден, жодний, жодна) собака* [28, т. 2, с. 838].

Безвольна, нерішуча людина в традиційній народній свідомості асоціюється із як *мокрою куркою* [28, т. 1, с. 406].

Злість може бути розглянута і як емоційний стан, про що йшла мова вище, і як постійна риса характеру людини. Таким чином фразеологізм *злий як собака* [28, т. 2, с. 839] набув ще й значення постійно, щоденно «злої людини».

Так само і рисою характеру, і способом поведінки людини може бути фразеологічний вираз *як кіт до сала* із значенням «жадібно, дуже енергійно» [28, т. 1, с. 378]. Ще одна «котяча» метафора також передає подібне значення – *кидатися як кіт на мишу* «жадібно, пристрасно» [28, т. 1, с. 378]. Цей же фразеологізм також може бути класифікований і як спосіб поведінки людини за певних обставин.

Окрім негативної характеристики зоонімічні фразеологізми можуть передавати і позитивне значення. Так, ідея відданості, чесності є темою ідіоми *як (мов, ніби і т. ін.) вірний (вірна) собака* [28, т. 2, с. 838].

Вподобання людини також є її характеристикою. На рівні любити / не любити взагалі негативні вподобання вербалізуються у звороті *любити як собака палицю (редьку, цибулю)* [28, т. 2, с. 839]. Також негативним прикладом позначення вподобань людини є фразеологічний зворот *любити як кіт табаку* [28, т. 1, с. 378], який також має повністю від'ємне значення і семантику ідентичну вищенаведеному звороту.

Легковажність, несерйозність як риса характеру людини вербалізуються у яскравому фразеологічному звороті із вираженим метафоричним значенням – *горобці цвірінькають у голові* [28, т. 1, с. 191]. Ще одним прикладом передачі такого значення є не менш яскравий сталий вираз *зайчики в голові стрибають* [28, т. 1, с. 306]. Сталий вираз *божа*

пташка [28, т. 2, с. 716] також пов'язаний із легковажністю як рисою характеру і передає значення «безтурботна людина».

Безвольна, безхарактерна людина в традиційній народній фразеології позначається як *ні риба, ні м'ясо* [28, т. 2, с. 735].

З попереднім значенням певним чином пов'язана і тема фразеологізму *жуки в голові*, який передає думку «у кого-небудь не все гаразд з розумовими здібностями» [28, т. 1, с. 297].

2.2.4. Позначення манери поведінки людини та її стосунків з іншими людьми.

Поведінкові моделі людини є предметом опису багатьох фразеологічних зворотів. Зокрема, нестримна, з семою великої інтенсивності поведінка характеризується у виразі *мов собака, який зірвався з цепу, ланцюга* [28, т. 2, с. 838].

Подібну ж семантику має й інший фразеологізм – *несись як (мов, ніби / т. ін.) собака спущений з прив'язі* [28, т. 2, с. 839], який реалізує дії з великим поспіхом, гарячкування.

Поведінка людини описується і у сталому виразі *пропасти як (мов, ніби / т. ін.) собака на ярмарку* із значенням «безслідно» [28, т. 2, с. 839], де вочевидь проводиться паралель між собакою, який ошелешений різноманітною їжею, стравами та чоловіком, який не проти загуляти на ярмарку. Цікаво, що образ собаки традиційна народна культура використовує в іронічному сенсі для повного заперечення змісту слова *загуляти*, що знайшло своє відображення у фразеологічному звороті *гуляти як собака на прив'язі* [28, т. 2, с. 839].

Значення «безслідно зник, пропав» може бути передано й іншими фразеологізмами: *як корова язиком злизала* [28, т. 1, с. 390]; *кури загребуть* [28, т. 1, с. 406].

Поведінка людини завжди має певну мотивацію, причину, привід для подібного ставлення чи певних дій. Ідея причинності також є темою фразеологічного опису, наприклад *ось де (в чому (тут і т. ін.) собака заритий (зарита) із значенням «саме в цьому справжня причина, суть чого-небудь»* [28, т. 2, с. 838]. Часто людина в своїй поведінці переймається тим, щоб її дії залишилися непоміченими, тому вона намагається діяти так, *щоб собака не гавкнув (не загавкав)* [28, т. 2, с. 838].

Манера поведінки людини, коли вона і сама чогось не робить чи не користується, й одночасно не дозволяє робити чи користуватись цим іншим оточуючим людям, є темою фразеологічного звороту *як собака на сні* [28, т. 2, с. 839].

Спосіб поведінки, що характеризується недбалістю, неохайністю у виконання роботи, завдання, при письмі вербалізується у сталому виразі *як курка лапою* [28, т. 1, с. 406].

Також людина може абсолютно не розумітися у справах. У тому, що вона робить, у стосунках з іншими людьми, все це відображено у звороті *розумітися як свиня на перці* [28, т. 2, с. 781]. Теж саме значення спостерігаємо і у фразеологічній одиниці *розбиратися як цап у зорях* [28, т. 2, с. 938].

Людина, яка встає удосвіта, рано починає працювати може бути описана за допомогою фразеологічного звороту *ранній птах* [28, т. 2, с. 716].

Негативна, неприємна поведінка людини може викликати відразу серед людей, що навколо, викликати роздратування. Поведінка у такий спосіб в народній свідомості асоціює порівняння із виючим собакою – *собаки виють «що-небудь дуже неприємно діє, викликає у когось відразу, огиду»* [28, т. 2, с. 839].

Часом людина може потрапляти в неприємну ситуацію, у пастку, у безвихідне становище. Безладна та розгублена поведінка людини в такому стані в народній свідомості пов'язується із мишею, яка потрапила в пастку – *метушитися як (мов, ніби / г. ін.) миша у пастці* [28, т. 1, с. 490].

В щоденному бутті людина постійно стикається з багатьма речами, деякі з них видаються абсолютно непотрібними. Такі речі можуть бути позначені як щось зайве для собаки, додаткова частина тіла до вже існуючих. Прикладами такого уживання є фразеологічні звороти як *собаці другий хвіст* [28, т. 2, с. 840]; як *собаці п'ята нога* [28, т. 2, с. 840].

Непотрібність людини, її нездатність виконувати певні функції чи дії знаходить відбиття у сталому звороті як з *цапа молока* [28, т. 2, с. 938], що має іронічний характер.

Відсутність дії, ледачий спосіб існування людини позначається за допомогою порівняння із твариною, яка в народній свідомості асоціюється із байдикуванням – *і кіт не валявся* [28, т. 1, с. 378].

Життя людини складається з різноманітних подій, для вираження надзвичайно малої ймовірності того, щось станеться чи відбудеться використовується фразеологічна одиниця як *рак свисне* [28, т. 2, с. 730], також вона означає і повне заперечення змісту, якоїсь ідеї чи думки.

Поведінка людини у щоденному бутті, стосунках з іншими людьми є темою фразеологічного звороту *жити як кіт з собакою* із значенням «без злагоди, постійно ворогуючи, сварячись» [28, т. 1, с. 378], який базується на образах двох тварин, що є непримиренними ворогами з точки хору народної свідомості.

Той самий концепт сварки, незгоди, непорозуміння в стосунках між людьми реалізується у фразеологічному звороті *чорна кішка пробігла* [28, т. 1, с. 378].

Водночас дружні, мирні стосунки, повна злагода між двома людьми позначаються сталим виразом *жити як риба з водою* [28, т. 2, с. 736].

Відносин із іншими людьми стосується і фразеологічний зворот *знати чия кішка сало з'їла* який реалізує значення «знати хто винен» [28, т. 1, с. 378], тобто є характеристикою відносин людей у соціумі.

Ситуація у відносинах між людьми, коли ніхто не зазнав шкоди, позначається за допомогою фразеологічного звороту *і вовки ситі, і кози цілі* [28, т. 1, с. 139].

Коли людина намагається одночасно переслідувати дві мети, або одночасно залицятись до двох, як це відбувається у класичному творі, таку поведінку описують зворотом *ганяти за двома зайцями* [28, т. 1, с. 306].

Також у відносинах між людьми бувають ситуації, коли одна людина використовує іншу, бачить в ній лише джерело прибутку, про що йдеться у фразеологізмі *дійна корова* [28, т. 1, с. 390].

До групи поведінки людини в бутті з іншими людьми, стосунків у спільноті ми також відносимо фразеологізм *відігрівати гадюку біля серця* [28, т. 1, с. 167], який також реалізує і значення довіри до підступної людини і таким чином корелює із групою риси характеру, оскільки описує підступну людину як гадюку.

Ще одна група фразеологічних одиниць позначає становище людини в суспільстві. Такі звороти можуть позначати людину як важливу або неважливу особу, вільну особу, таку, що належить чи не належить до певного кола: *важливий птах* [28, т. 2, с. 715]; *велика риба* [28, т. 2, с. 735]; *птиця високого польоту* [28, т. 2, с. 716]; *птиця низького польоту* [28, т. 2, с. 716]; *птиця не нашого польоту* [28, т. 2, с. 716]; *вільний птах* [28, т. 2, с. 715].

В цій же групі зазначимо декілька фразеологізмів, про які йшла мова вище в інших групах, і які можуть позначати різні сфери активності людини. Вони можуть розглядатися як стан, в якому перебуває людина, як прояв певної риси характеру, але й водночас як манера поведінки. Зокрема це вирази *поглядати як кіт на сало* [28, т. 1, с. 378], *як кіт до сала* із [28, т. 1, с. 378], *кидатися як кіт на мишу* [28, т. 1, с. 378]; *припасти як муха до меду* [28, т. 1, с. 514].

Результати дослідження можемо узагальнити в таблиці.

Таблиця 2.

Зоонімічні метафори в українській мові.

Сфера	Основні сенси	Приклади
Фізичний стан	Зір	<i>сліпа курка</i>
	Зовнішність	<i>як корові сідло</i>
	Холод	<i>тремтіти як пес у пилипівку</i>
	Голод	<i>голодний як собака</i>
	Слух	<i>ведмідь на вухо наступив</i>
	Хворобливий стан	<i>загоїтися як на собаці</i>
	Розмір	<i>як собаки обгризли</i>
Емоційний стан	Роздратування	<i>злий собака</i>
	Радість	<i>радіти як собака</i>
	Страх	<i>боятися як скаженого собаки</i>
	Сором, тривога	<i>пробігла собака поміж ногами</i>
	Здивування	<i>витріщатися як собака на висівки</i>
Риси характеру	Легковажність	<i>зайчики в голові стрибають</i>
	Лють	<i>скажений собака</i>
	Досвід	<i>стріляний горобець</i>
	Брехливість	<i>потайний собака</i>
	Інші негативні риси	<i>підколодна гадюка</i>
Поведінка та стосунки з іншими людьми	Соціальний стан	<i>важливий птах</i>
	Небезпека	<i>як корова язиком злизала</i>
	Спосіб дії	<i>несись як собака спущений з прив'язі</i>
	Сварка	<i>жити як кіт з собакою</i>

2.3. Зіставний аналіз передачі основних сенсів в англійській та українській мовах

Проведений аналіз основних напрямків метафоричного перенесення у фразеологічних одиницях з компонентом-зоонімом в англійській та українській мовах дозволяє стверджувати, що основні сенси є більшою частиною подібними в обох мовах.

Стосовно характеристики фізичного стану людини, обидві мови передають сенси зору, зовнішності, холоду, голоду. В англійській мові також наявні сенси сили, рухливості та ментальної характеристики, які відсутні в українській мові. Натомість в українській мові зазначені сенси слуху, хворобливого стану та розміру, які не притаманні англійській мові.

Стосовно сенсів емоційного стану людини обою мова притаманна передача роздратування, радості, страху. В англійській мові також виявлені сенси незручності та ненависті, у той час як в українській – сорому/тривоги та здивування.

В обох досліджуваних мовах фразеологізми з компонентом-зоонімом передають такі характеристики людини як лють, досвід, брехливість, інші негативні риси. Українська мова також передає сенс легковажності, а англійська – сміливість, працьовитість і незалежність.

При описі поведінки людини та стосунків з іншими людьми обидві мови передають сенси соціального стану та небезпеки. Англійській мові також притаманні сенси імітування та передачі стосунків чоловіка та жінки. Натомість українська мова має сенси способу дії та сварки, яких не виявлено в англійській мові.

Результати аналізу узагальнені в Таблиці 3.

Таблиця 3.

**Зіставний аналіз передачі основних сенсів
в англійській та українській мовах**

Сфера	Основні сенси	Англійська мова	Українська мова
Фізичний стан	Зір	+	+
	Зовнішність	+	+
	Холод	+	+
	Голод	+	+
	Сила	+	
	Рухливість	+	
	Ментальні характеристики	+	
	Слух		+
	Хворобливий стан		+
	Розмір		+
Емоційний стан	Роздратування	+	+
	Радість	+	+
	Страх	+	+
	Незручність	+	
	Ненависть	+	
	Сором, тривога		+
	Здивування		+
Риси характеру	Сміливість	+	
	Лють	+	+
	Досвід	+	+
	Брехливість	+	+
	Інші негативні риси	+	+
	Працьовитість	+	

	Незалежність	+	
	Легковажність		+
Поведінка та стосунки з іншими людьми	Соціальний стан	+	+
	Небезпека	+	+
	Чоловік/жінка	+	
	Імітування	+	
	Спосіб дії		+
	Сварка		+

ВИСНОВКИ

Принцип антропоцентризму став провідною парадигмою мовознавства на сучасному етапі. Мовні явища розглядаються в контексті буття людини, у взаємозв'язку із традиційною народною культурою, етноспецифічними особливостями світосприйняття. У центрі дослідницької уваги в цьому разі стоїть творець мовної субстанції, етнос, який підтримує і розвиває власний продукт, або ж окрема мовленнєва особистість як представник тієї чи іншої етностільноти, який активно користується рідною мовою.

Сучасна лінгвістика розглядає метафору в декількох ракурсах. Традиційне ставлення до метафори як до тропу доповнилось розумінням її як механізму номінації. Водночас когнітивні студії зосереджують увагу на метафорі як способі мислення людини та сприйняття світу. З цієї точки зору виокремлюється базова концептуальна метафора, яка стає основою для механізмів номінації та використання метафори як стилістичної фігури.

Метафоризація розглядається як процес, який призводить до отримання нового знання про світ під час надання йому мовних форм шляхом використання вже наявних у мові найменувань.

Сфера фразеології найбільш яскраво виражає національний спосіб світосприйняття. Вивчення семантики і внутрішньої форми фразеологічної одиниці дозволить через усвідомлення смислових і питомих орієнтацій, зафіксованих у них, встановити особливості світобачення англійського та українського народів і реконструювати культурно-мовні архетипи, які розуміються як: культурні першообрази, уявлення-символи про людину, її місце в світі та суспільстві. Саме фразеологічні вирази становлять найбільший інтерес у цьому плані, адже вони безпосередньо відбивають позамовну дійсність і мають образно-символічну основу.

Аналіз зоонімічних мовних одиниць в англійській та українській мовах виявив, що основою для перенесення значення є концептуальна метафора

«тварина – людина», яка набуває розгалуження в різні сфери опису буття та діяльності людини.

Шляхом розвитку метафоричного розвитку є перенесення із сфери зоонімів в антропну сферу. Тобто найменування тварин в обох мовах в результаті процесу вторинної номінації використовуються для позначення людини та різноманітних видів її діяльності.

На основі теоретичних студій провідних вітчизняних та закордонних вчених в роботі було виокремлено сфери метафоричного перенесення, які описують людину в її традиційному щоденному житті: 1) опис фізичного стану та кондицій людини, 2) опис емоційного стану людини; 3) опис рис характеру людини; 4) опис манери поведінки людини та її стосунків з іншими людьми в соціумі.

Основними сенсами, які передають зоометафори та фразеологізми з компонентом зоонімом в англійській мові в сфері фізичного стану людини є наступні: зорові характеристики, зовнішність людини, сила, рухливість, ментальні характеристики, фізичні умови холоду та голоду.

Сенсами, що передаються в групі емоційного стану є роздратування, радість, страх, почуття незручності, ненависті.

Основними рисами характеру, що передаються за допомогою зоонімів в англійській мові є сміливість, лють, досвідченість, брехливість та інші негативні риси, працьовитість, незалежність.

В сфері поведінки та стосунків з іншими людьми зооніми передають наступні основні сенси: позначення соціального стану, небезпеку від оточуючих, стосунки чоловік/жінка, імітування.

В українській мові зооніми в сфері фізичного стану людини використовуються на позначення таких основних сенсів: зовнішність людини, зорові та слухові характеристики, хворобливий стан, параметричні характеристики, кондиції холоду та голоду.

В сфері емоційного стану в українській мові виокремлено наступні сенси: роздратування, радість, страх, сором, тривога, здивування.

Риси характеру, які в українській мові можуть бути позначені за допомогою зоометафор та фразеологізмів із зоонімічним компонентом, включають легковажність, лють, досвідченість, брехливість та інші негативні риси.

Зоометафори та фразеологізми в сфері поведінки та стосунків між людьми в українській мові можуть передавати такі основні сенси: положення людини в суспільстві, небезпеку від інших, спосіб дії людини, сценарій сварки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н. Ф. Проблема фразеологического значения и смысла (в аспекте межуровневого взаимодействия) / Н. Ф. Алефиренко, Л. Г. Золотых. – Астрахань: Изд-во Астраханск. гос. пед. ун-та, 2000. – 220 с.
2. Арутюнова Н. Д. Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / Н. Д. Арутюнова. – М. : Индрик, 1999. – 327 с.
3. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с. – (Язык).
4. Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 153-172.
5. Гайдеггер М. Дорогою до мови / Мартін Гайдеггер; [пер. з нім. В. Кам'янця]. – Львів : Літопис, 2007. – 232 с.
6. Гак В. Г. Метафора : универсальное и специфическое / В. Г. Гак // Метафора в языках и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 11-26.
7. Герд А. С. Введение в этнолингвистику : Курс лекций и хрестоматия / Александр Сергеевич Герд. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. – 488 с.
8. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / І. О. Голубовська. – К., 2004. – 32 с.
9. Гринберг Дж. Антропологическая лингвистика : Вводный курс: Пер. с англ. / Джозеф Гринберг. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 224 с.
10. Гумбольдт В. фон Характер языка и характер народа / В. фон Гумбольдт // Гумбольдт В. фон Язык и философия культуры. – М. : Прогресс, 1985. – С. 370-381.
11. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Елена Михайловна Вольф. – [2-е изд., доп.] – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 280 с.

12. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / Віталій Вікторович Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 704 с.
13. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підручник] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 464 с.
14. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : [підручник] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2001. – 368 с.
15. Красных В. В. Этнопсихология и лингвокультурология: Курс лекций / Виктория Владимировна Красных. – М. : ИТДГК "Гнозис", 2002. – 284 с.
16. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигматического анализа) / Е. С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века. М., 1995. – С. 144–238.
17. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387–415.
18. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
19. Маслова В. А. Лингвокультурология / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
20. Мізін К. І. Компаративна фразеологія / Костянтин Іванович Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2007. – 168 с.
21. Навчальні матеріали он-лайн. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1417012043830/kulturologiya/istoriya_kulturologich_poyi_dumki
22. Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / [Отв. ред. Б.А. Серебренников]. – М. : Наука, 1988. – 216 с.
23. Рут М. Э. Образная номинация в русской ономастике / Мария Эдуардовна Рут. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 192 с.
24. Сепир Е. Избранные труды по языкознанию и культурологии. / Едвард Сепир. – М. : Прогресс, 1993. – 656 с.

- 25.Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языках и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 26-52.
- 26.Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 82-109.
- 27.Українська мова. Енциклопедія. – [2-е вид., виправ. і доп.] – К. : "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – 832 с.
- 28.Фразеологічний словник української мови. У 2 кн. / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 1993. – Кн. 1. – 528 с. ; – Кн. 2. – С. 529-980.
- 29.Barcelona A. Metaphor / A. Barcelona // Strazny Ph. Encyclopedia of Linguistics. – New York : Fitzroy Dearborn, 2005. – P. 677-678.
- 30.Brown P. Cognitive anthropology / P. Brown // Language, culture, and society.Key topics in linguistic anthropology / [Ed. by Ch. Jourdan, K. Tuite]. – Cambridge : CUP, 2006. – P. 96-114.
- 31.Geeraerts D. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics / Dirk Geeraerts. – Oxford : OUP, 2007. – 1334 p.
- 32.Grady J. Metaphor / J. Grady // Geeraerts D. The Oxford handbook of cognitive linguistics. – Oxford : OUP, 2007. – P. 188-213.
- 33.Hurford J. R. Semantics. A coursebook / J. R. Hurford, B. Heasley, M. B. Smith. – Cambridge : CUP, 2007. – 350 p.
- 34.Jaszczolt K.M. Default semantics. – Oxford : OUP, 2005. – 300 p.
- 35.Malmkjar K. The Linguistics Encyclopedia / Kirsten Malmkjar. – London, New York : Routledge, 2002. – 643 p.
- 36.Norrick N. How Proverbs Mean. Semantic studies in English proverbs / Neal Norrick. – Berlin: Mouton Publishers, 1985. – 214 p.
- 37.Oxford English Dictionary. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.oed.com/view/Entry/189956?rskey=p4S1GF&result=1&isAdvanced=false#eid

- 38.Simple psychology. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
www.simplypsychology.org/katz-braly.html
- 39.Slavic Gate. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
http://kapija.narod.ru/Ethnoslavistics/yud_slav.htm
- 40.Strazny Ph. Encyclopedia of Linguistics / Phillip Strazny. – New York :
Fitzroy Dearborn, 2005. – 1243 p.
- 41.Trask R. L. Key concepts in language and linguistics / Robert Lawrence
Trask. – London and New York : Routledge, 1999. – 256 p.
- 42.Wilkinson P.R. A thesaurus of traditional English metaphors /
P. R. Wilkinson. – London ; New York : Routledge, 1993. – 490 p.